

Krystyna Rosińska

Ewidencja zabytków techniki

Ochrona Zabytków 41/4 (163), 224-227

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

containing registers of monuments of architecture and building in individual voivodships. It also enables a statistical analysis of historic resources.

In the last decade the Monuments' Documentation Centre got engaged in the recording of archaeological properties. The programme for a complete register of archaeological sites available during surface studies (The Archaeological Picture of Poland) covers record cards, instructions, division into research sites, trainings, mode of financing and supervision of the studies made. It was developed in the Monuments' Documentation Centre, which is its coordinator.

By 1987 nearly half of Poland was examined and ca 136,000 archaeological sites were recorded. The register of movable property is a separate item. Department for Movable Monuments prepares ca 10,000 cards a year. It runs a central index of works of art and artistic crafts. Special attention is paid to those historic objects which are the subject of interest to a small number of specialists only and because of that the possibility to documentate them is rather small. This applies to goldsmithery, music instruments, textiles, vehicles etc. The recording of movable property is combined with the making of dictionaries of specialized terminology, which are both a tool in recording work and an indispensable instrument for future computerization.

An important place in recording activities of the Monuments' Documentation Centre is occupied by the compiling of information on museums. Museology Department compiles and updates an index of all museums in Poland. It also draws documentation on museum exhibits, microfilming of inventory books and scientific cards. The publishing of attainments of the Centre is the task of Publishing Department. It publishes 3 periodicals („Spotkania z Zabytkami”, „Ochrona Zabytków”, „Muzealnictwo”), 3 series of „Biblioteka Muzealnictwa” and „Ochrona Zabytków” as well as other publications (e.g. district registers of monuments).

In implementing its tasks the Monuments' Documentation Centre cooperates with a number of organizations and scientific institutions such as the Polish Academy of Sciences, the Nicolas Copernicus University in Toruń, the Institute of Architecture and Engineering of the Technological University in Wrocław and others. This cooperation is very important for the work of the Centre. Summing up this brief outline of recording activities of the Centre it may be said that over 25 years of its existence it has been compiling records on historic structures, providing thus conservation service as well as people and institutions interested in the protection of monuments with information on the state and resources of cultural property in Poland.

KRYSTYNA ROSIŃSKA

EWIDENCJA ZABYTEKÓW TECHNIKI *

Przebieg ewidencjonowania zabytków techniki znacznie różni się od ewidencji innych zabytków. Składa się na to kilka przyczyn:

1) obiekty techniki dopiero w 1962 r., na mocy ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach, zyskały status „dobra kultury” i nadal jeszcze nie zdobyły tak szerokiej akceptacji społecznej, jaką mają inne zabytki, od wieków cieszące się ugruntowaną pozycją jako „dziedzictwo kulturalne”, posiadające status prawny „zabytku” na mocy dekretów i ustaw z okresu międzywojennego;

2) większość obiektów znajduje się w gestii resortów gospodarczych, które swą działalność normują względami ekonomicznymi i utylnymi, co – przy uproszczonej interpretacji – jest często sprzeczne z wymogami polityki konserwatorskiej. Mam tu na myśli dostępność (a właściwie niedostępność) zabytków techniki znajdujących się na terenie zakładów produkcyjnych, zwłaszcza kluczowych przemysłów, obowiązujący w nich zakaz fotografowania oraz całą praktykę gospodarzą zakładów produkcyjnych, nie nastawioną na dokumentowanie – i co za tym idzie – na trwałą ochronę zabytków techniki (przekazywanie na złom obiektów wycofywanych z produkcji, modernizacja budynków i urządzeń itp.);

3) zabytki techniki „wywodząc się” ze wszystkich działów gospodarki, nauki i techniki, są bardzo zróżnicowane i w związku z tym ich ewidencjonowanie wymaga niekiedy od autorów interdyscyplinarnej wiedzy i konsultacji z odpowiednimi specjalistami.

O ewidencjonowaniu zabytków techniki można mówić

dopiero w drugiej ćwierci naszego stulecia. W XIX-wiecznych bowiem ewidencjach zabytków architektury i budownictwa, zabytki techniki występują jedynie incydentalnie. Na przykład w *Spisie pamiątek i dzieł sztuki K. Stronczyńskiego z lat 1844–1855* tylko ze względów historycznych umieszczono słup granitowy z 1251 r., znaczący połowę drogi z Kalisza do Kruszwicy, czy też słup w Boguszycach z 1545 r., rozgraniczający Prusy Książęce od prowincji koronnych. Także w wydanych już po II wojnie światowej dwóch tomach inwentarza topograficznego pt. *Zabytki sztuki w Polsce* występują tylko nieliczne obiekty przemysłu dworskiego, a w wydawanym do dziś od lat pięćdziesiątych XX w. *Katalogu zabytków sztuki w Polsce* ujęte są tylko te budynki i obiekty przemysłowe, które mają związek z rozwojem sztuki na danym terenie. W tej sytuacji ewenementem była inwentaryzacja walcowni i pudlingarni w Sielpi Wielkiej (zabytku techniki *sensu stricto*), przeprowadzona przez Muzeum Techniki i Przemysłu w Warszawie w 1934 r. Również jako prekursorską należy określić działalność Instytutu Historii Kultury Materialnej, który z inicjatywy prof. Jana Pazdura rozpoczął systematyczną inwentaryzację zabytków techniki, publikując jej wyniki w *Katalogu zabytków budownictwa przemysłowego*, którego 20

* Artykuł ten jest częścią II referatu pt. *Katalog zabytków techniki w Polsce. Stan ewidencji zabytków techniki*, przygotowanego na uroczystość 25-lecia powołania Ośrodka Dokumentacji Zabytków w Warszawie, w dniu 29 października 1987 r. Część I – *Katalog zabytków techniki w Polsce* – opracował i wygłosił prof. dr Jan Pazdur.

zeszytów, odpowiadających dawnym powiatom, ukazywało się w latach 1958–1979¹. Wydawnictwo to miało duże znaczenie dla prac dokumentacyjnych zabytków techniki. Autorzy katalogu, nie mając jakichkolwiek wzorów w tym zakresie, musieli rozpocząć od ustalenia programu prac, określenia zasad i metod pracy oraz dokonać wstępnej analizy pojęć, które zostały zastosowane w opisie katalogowym. Być może wydawnictwo to, którego pierwszy zeszyt ukazał się w 1958 r., tj. 4 lata przed wydaniem ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach z 14 II 1962 r., wywarł dodatni wpływ na jej postanowienia zawarte w art. 5, p. 6. Artykuł ten obiektom techniki nadaje status zabytku i wymienia ich nazwy.

Ustawa stworzyła sytuację prawną, pozwalającą na włączenie zabytków techniki do planowej działalności ewidencyjnej służb konserwatorskich. Niestety, tak się jednak nie stało. Zabytki techniki ze względu na ich specyficzną sytuację, która w sposób zasadniczy odbiegała od tradycyjnej działalności służb konserwatorskich, z reguły pozbawionych personelu inżynierskiego, słabo były uwzględniane w działalności urzędów wojewódzkich konserwatorów zabytków i później powstałych biur dokumentacji zabytków.

Ośrodek Dokumentacji Zabytków, powołany 22 grudnia 1961 r. rozpoczął swą działalność od uporządkowania istniejącej dokumentacji ewidencyjnej. Przejmując funkcje dawnego Działu Dokumentacji Centralnego Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków MKiS, przejął stamtąd także kartotekę ewidencyjną zabytków architektury i budownictwa, powstałą w latach pięćdziesiątych, prowadzoną na kartach „zielonych”, których było wówczas ok. 35 tys. Materiały te po zweryfikowaniu wydano w postaci spisu zabytków architektury i budownictwa (BMiOZ, seria A, T. 1, 1964). Spis ten był jednak niepełny i niekompletny nie tylko ze względu na zawężoną do pierwszej połowy XIX w. granicę czasową, lakoniczne opisy i pominięcie wielu nawet cennych obiektów, ale na przyjęte założenia, dotyczące zakresu rzeczowego ewidencjonowanych obiektów. Zabytki techniki uwzględniano w nim głównie ze względu na wartości architektoniczno-budowlane. Następny spis pt. *Zabytki architektury i budownictwa w Polsce*, który ukazał się w formie 17 zeszytów wojewódzkich w latach 1971–1973 (BMiOZ, seria A, T. VII), nie przyniósł zasadniczych zmian, zwłaszcza w zakresie zabytków techniki. Rozbudowano w nim część informacyjną, ale zakres rzeczowy pozostał ten sam, tzn. obejmował – i to niekompletnie – budownictwo przemysłowe i zabytki techniki przemysłu wiejskiego. Łącznie uwzględniono w nim 499 murowanych budynków przemysłowych – w tym 38 zespołów i 786 drewnianych budynków przemysłowych, w tym 10 zespołów.

Niezależnie od prac prowadzonych przez Ośrodek Dokumentacji Zabytków oraz prac katalogowych Instytutu Historii Kultury Materialnej i Instytutu Sztuki PAN w tym czasie zabytki techniki ewidencjonowane były również przez Muzeum Techniki NOT, które wprowadziło w tym celu własną, 16-rubrykową kartę ewidencyjną, odmienną nieco od karty „zielonej” ODZ. Sporadycznie ewidencję tych zabytków prowadziły także niektóre urzędy wojewódzkich konserwatorów zabytków. Niestety, działania te nie były skoordynowane, a informacje pochodzące z tych różnych źródeł nie pokrywały się i nie dawały obrazu całości.

Aby uzyskać w stosunkowo krótkim czasie (krótszym, niż

wymagałoby tego opracowanie kart ewidencyjnych) pełny stan zasobów zabytków architektury i budownictwa – a więc także nieruchomości zabytków techniki – w całym kraju, Ośrodek Dokumentacji Zabytków rozpoczął w 1977 r. spis adresowy tych obiektów na fiskach bibliotecznych. Zawiera on tylko wstępne dane o obiektach (nazwa, materiał, czas powstania, adres, dotychczasowa dokumentacja – rodzaj karty ewidencyjnej, umieszczenie w spisie lub katalogu zabytków, wpis do rejestru).

Ośrodek Dokumentacji Zabytków, na podstawie własnych materiałów opracował dane wyjściowe do tego spisu, które następnie były weryfikowane i uzupełniane w terenie o nowe, dotychczas nie ujęte, obiekty architektury i budownictwa wszystkich rodzajów, a więc także wszystkie nieruchomości zabytki techniki. Akcja ta prowadzona jest nadal, a województwa, które najwcześniej zweryfikowały i uzupełniły w terenie nadesłane im dane wyjściowe, opublikowały już spisy tych obiektów. Należą do nich województwa: białkopodlaskie, częstochowskie, łomżyńskie, suwalskie, piotrkowskie².

W spisie tym zabytki techniki ujęte są w dość szerokim zakresie i obejmują różnorodną dziedziny: przemysł materiałów budowlanych, (cegielnie, kaflarnie, piece wapiennicze), hutnictwo (kuźnie), przemysł elektryczny (elektrownie, stacje transformatorowe), przemysł maszynowy (warsztaty mechaniczne), przemysł spożywczy (łamy, młyny, gorzelnie, masarnie, magazyny solne, młeczarnie, piekarnie, rzeźnie, słodownie, spichlerze, wiatraki, warzelnie soli), komunikację lądową i wodną (dworce PKP, PKS, dróżniczówki, komory wodne, kanały śródlądowe, latarnie morskie, mosty, nastawnie kolejowe, porty rzeczne, rogatki, śluzy, słupy graniczne, tunele, wiadukty kolejowe, zajazdy, zajezdnie), łączność (budynki pocztowe), urządzenia komunalne (ciepłownie, filtry, oczyszczalnie wód, gazownie, strażnice pożarnicze, wieże ciśnień, wodociągi, wodociągi), farmację (apteki).

Brak jest jeszcze pełnej informacji o liczbie tych obiektów w całym kraju. W opublikowanych już 5 zeszytach wojewódzkich zanotowano 542 budynki przemysłowe drewniane i murowane, w tym 128 zespołów.

W poszczególnych województwach przedstawia się to następująco: białkopodlaskie 132, w tym 30 zespołów, częstochowskie – 129, w tym 54 zespoły, łomżyńskie – 63, w tym 11 zespołów, piotrkowskie – 152, w tym 89 zespołów, suwalskie – 66, w tym 28 zespołów. Z pobieżnego nawet przeglądu wyników tego spisu widać, że informacje dotyczące stanu zasobów zabytków techniki w dalszym ciągu nie są wyczerpujące. Szczególnie zauważyć się daje nieobecność przemysłu kluczowego (górnictwa, hutnictwa, włókiennictwa itp.). Przyczyn tego można doszukiwać się w braku fachowców z danego zakresu techniki w ekipach przeprowadzających weryfikację jak też brak kryteriów w instrukcji wypełniania kart adresowych, ułatwiających wybór obiektów do spisu. Równoległe ze spisem adresowym zabytków architek-

¹ *Katalog zabytków budownictwa przemysłowego w Polsce*. Red. J. Pazdur. Instytut Historii Kultury Materialnej PAN. T. I 1958, T. II 1958–1970, T. III 1961–1971, T. IV 1967–1974, T. V 1973–1974, T. VI 1979 (łącznie 20 zeszytów).

² *Zabytki architektury i budownictwa w Polsce*. Red. H. Krzyżanowska. T. 2 1984, T. 8 1985, T. 23 1985, T. 40 1986, T. 30 1987 i dalsze zeszyty wojewódzkie w przygotowaniu.

tury i budownictwa prowadzona jest ich ewidencja w pełnym zakresie na kartach ewidencyjnych, zwanych „białymi”. Karty te zawierają zbiór podstawowych informacji, pozwalający na dalsze badania teoretyczne i praktyczne, na korzystanie z opracowań szczegółowych, z dokumentacji pomiarowej i fotograficznej. Kartę tę wprowadził Ośrodek Dokumentacji Zabytków w 1975 r., wyłączając z obiegu funkcjonującą 20 lat kartę „zieloną”. „Biała” karta jest 4-stronicowa, ma 27 rubryk i jest kartą uniwersalną, dostosowaną do ewidencjonowania wszystkich zabytków nieruchomych, w tym także zabytków techniki, w przyszłości służyć może również w systemie informacji komputerowej.

Wieloletnie doświadczenia i zadania w zakresie ewidencji wszystkich zabytków w kraju Ośrodek Dokumentacji Zabytków opublikował w pracy pt. *Metody ewidencji zabytków* (oprac. Michał Gradowski, BMiOZ, seria B, T. 67, 1981). Omówiono w niej sposoby ewidencjonowania zabytków ruchomych, architektury i budownictwa, miast historycznych, stanowisk archeologicznych, parków i cmentarzy oraz zamieszczono dla każdej z tych grup wzory kart ewidencyjnych i instrukcje ich wypełniania. Ponieważ przyjęto wówczas, że zabytki techniki mieszczą się w wymienionych tu dwóch pierwszych grupach, zatem ich ewidencjonowanie miało być prowadzone według instrukcji i na kartach opracowanych przez odpowiadające tym grupom działy: Zabytków Ruchomych oraz Architektury i Budownictwa. Do *Instrukcji wypełniania kart ewidencyjnych zabytków nieruchomych* wprowadzono uzupełnienie w postaci aneksu II pt. *Ewidencja nieruchomych zabytków techniki*, natomiast pominięto problem ewidencjonowania ruchomych zabytków techniki, nie podając sposobu, w jaki mają być opisywane na kartach ewidencyjnych zabytków ruchomych. Z praktycznych doświadczeń osób prowadzących wówczas ewidencje zabytków techniki – szczególnie intensywną na terenie woj. katowickiego i wrocławskiego – wynikało jednoznacznie, że instrukcje zamieszczone w wyżej wymienionej publikacji są nie wystarczającą pomocą przy ewidencjonowaniu tej grupy zabytków. Szczególne trudności występowały przy opisie ruchomych zabytków techniki na obowiązującej od 1961 r. karcie ewidencyjnej, opracowanej pod kątem artystycznych wartości ewidencjonowanych obiektów. (Brak w niej rubryk na opis wielu istotnych dla zabytków techniki elementów).

Spowodowało to konieczność opracowania dla zabytków techniki odrębnej instrukcji, dostosowanej do ich specyficznych cech, przy czym dla ruchomych zabytków techniki – również nowego typu karty. W 1985 r. opracowano i opublikowano *Instrukcję ewidencjonowania zabytków techniki (ruchomych i nieruchomych)* oraz kartę ewidencyjną zabytków ruchomych techniki, która stanowi obowiązujący wzór tylko dla tego rodzaju obiektów zabytkowych. Instrukcja zawiera zasady ewidencjonowania zabytków techniki, wyjaśnia pojęcie zabytku techniki oraz formułuje kryteria ich wyboru, a w części szczegółowej podaje sposób wypełniania poszczególnych rubryk kart ewidencyjnych. Dla zabytków nieruchomych techniki jest to karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa – karta „biała”, a dla zabytków ruchomych – nowo opracowana, również 4-stronicowa i 27-rubrykowa karta ewidencyjna zabytków ruchomych techniki. W instrukcji uwzględniono dotychczasowe doświadczenia Ośrodka Dokumentacji Zabytków w zakresie ewidencji zabytków, opierając się w

głównej mierze na wspomnianej już publikacji z 1981 r., oraz na *Instrukcji wypełniania kart ewidencyjnych zabytków nieruchomych*, wydanej jako odrębna pozycja w 1983 r.³

Instrukcja ewidencjonowania zabytków techniki nie rozwiązuje jednak wszystkich trudności, jakie pojawiają się przy ewidencjonowaniu tej grupy zabytków. Przede wszystkim – z konieczności, podyktowanej wielką różnorodnością i odrębnością rodzajów zabytków techniki – jest ona zbyt ogólna i dlatego powinna być traktowana jako model dla szczegółowych opracowań tego typu we wszystkich branżach. Tego rodzaju działania przeprowadziły w formie roboczej dwie specjalistyczne jednostki, a mianowicie: zespół ds. ochrony zabytków techniki drogowej i mostowej przy Generalnej Dyrekcji Dróg Publicznych Ministerstwa Komunikacji oraz zespół ewidencyjny powołany przy Muzeum Narodowym Rolnictwa w Szreniawie, prowadzący międzyresortowy problem badawczy pt. *Dokumentacja naukowa zabytków wielkoobszarowego budownictwa rolniczego i obiektów przemysłu rolno-spożywczego*. Na wielu konferencjach i spotkaniach roboczych, poświęconych problematyce ochrony zabytków techniki, wysuwane są postulaty mające na celu rozwiązanie pojawiających się problemów. Treść tych postulatów można sprowadzić do kilku punktów:

- 1) potrzeby szerokiej współpracy międzyresortowej,
- 2) potrzeby oparcia działalności praktycznej o placówki naukowo-badawcze na wyższych uczelniach, w instytutach itp.,
- 3) potrzeby utworzenia odrębnego źródła finansowania dla ochrony i dokumentacji zabytków techniki.

Punktem wyjścia dla realizacji tych postulatów była uchwała Rady Ministrów nr 180 z dnia 20 VIII 76 i zawarte na jej podstawie Porozumienie o współpracy w zakresie ochrony zabytków techniki i rozwoju muzealnictwa technicznego między Ministerstwem Kultury i Sztuki a Naczelną Organizacją Techniczną w dniu 14 II 1978. Dokument ten zyskał wielkie uznanie za granicą (komunikat o nim znalazł się w jednym z „Raportów” nadsyłanych co 4 lata do Międzynarodowej Organizacji Ochrony Dziedzictwa Przemysłowego, zwanej TICCIH, której Polska jest członkiem), a w kraju był inspiracją do zorganizowania ogólnopolskiej konferencji konserwatorskiej w Bielsku-Białej w 1978 r., poświęconej ochronie zabytków techniki i rozwinięciu współpracy międzyresortowej w tym zakresie⁴.

Realizacją jednego z punktów wspomnianego „Porozumienia” było wprowadzenie do międzyresortowego problemu badawczego pt. „Pomniki kultury źródłem świadomości narodu” prac badawczych zabytków techniki. Nawiązane podczas tej konferencji kontakty przerosły w niektórych wypadkach w stałą współpracę. Jej najlepszym przykładem jest Politechnika Wrocławska, której Instytut Historii Architektury, Sztuki i Techniki kierowany przez prof. dr Jerzego Rozpędowskiego, już w tymże 1978 r. rozpoczął ewidencję i badania zabytków techniki na obszarze Dolnego Śląska, a później także i Górnego. W Instytucie utworzono odrębny zespół,

³ *Instrukcja wypełniania kart ewidencyjnych zabytków nieruchomych*. Wyd. III rozszerzone. Warszawa 1983.

⁴ *Ochrona zabytków techniki*. Materiały z konferencji, Bielsko-Biała 4–6 X 1978. BMiOZ, seria B, T. LIX, Warszawa 1980.

który zajmuje się problematyką dziedzictwa przemysłowego i ochrony zabytków techniki pod kierunkiem dr. Stanisława Januszewskiego. Pełne rozpoznanie zasobów zabytkowych techniki na tym terenie przeprowadzono już dla 6 dziedzin, tj. górnictwa węgla kamiennego, włókiennictwa, przemysłu szklarskiego, energetyki, wukrowni i koksowni w formie tzw. Raportów. „Raporty” te informują o stanie zachowania i walorach zabytkowych prezentowanych obiektów. Są podstawą dla dalszych poczynań konserwatorskich, tj. wytypowania obiektów zasługujących na pełną ewidencję i wpis do rejestru zabytków. Kolejnym etapem będą prace studialne i przygotowanie katalogu najciekawszych obiektów z danej branży. „Raporty” opracowuje Instytut wrocławski ze wspomnianych środków międzyresortowego problemu badawczego (poprzez Ośrodek Dokumentacji Zabytków), z budżetów terenowych biur dokumentacji zabytków województw jeleniogórskiego, legnickiego, wałbrzyskiego i wrocławskiego oraz niekiedy na zlecenie użytkownika (koksownie). Częściowego rozpoznania zasobów dokonano w urzędzeniach komunalnych (zakłady wodociągowe woj. wrocławskiego, gazownia „Wrocław” i „Sobótka” we Wrocławiu), żegludze odrzańskiej (raport i karty ewidencyjne) oraz przemyśle spożywczym (studium historyczno-techniczne 2 młynów w

woj. jeleniogórskim, inwentaryzacja zabytków techniki w młynarstwie woj. opolskiego). Wykonano też karty ewidencyjne dla obiektów zabytkowych w prażalni łupku ogniotrwałego w Nowej Rudzie w woj. wałbrzyskim, na zlecenie kopalni. W roku 1987 zlecenie Ośrodka Dokumentacji Zabytków dotyczy opracowania założeń metodologicznych i konspektu *Katalogu zabytków techniki górniczej w Polsce oraz Bibliografii piśmiennictwa*, dotyczącego rozwoju kolei i komunikacji kolejowej na Dolnym Śląsku. Dzięki pracom Instytutu Historii Architektury, Sztuki i Techniki zarysowała się już pewna metodyka działań w zakresie ewidencjonowania i ochrony zabytków techniki. Przede wszystkim niezbędne jest przeprowadzenie badań podstawowych dla tego rodzaju zabytków. Wiadomo już m.in., że ewidencję zabytków techniki najkorzystniej jest prowadzić branżowo, według regionów geograficznych, zbierając jednocześnie dane o obiektach nieruchomych i ruchomych. Jak już wspomniałam, badania podstawowe i rozpoznanie stanu zasobów istniejących są podstawą do dalszych poczynań konserwatorskich i prac studialnych tych obiektów.

mgr Krystyna Rosińska
Ośrodek Dokumentacji Zabytków
w Warszawie

THE REGISTRATION OF MONUMENTS OF ENGINEERING

Delays in the recording of monuments of engineering – when compared to other cultural properties – have been the outcome of several reasons (late granting of the status of monument), a proprietary link with economic branches who are guided in their activity by utilitarian considerations, lack of professionals in recording work). It is also associated with the lack of the tradition of protecting and documenting this kind of objects. First registers of monuments included objects of engineering only incidentally and took into account their historic, architectonic or ethnographic values. In that context the inventing of a rolling mill and iron puddling shop in Sielcia Wielka, made by Warsaw Museum of Engineering and Industry in 1934, should be regarded as an unusual event.

Regular recording work on monuments of engineering was initiated by the Institute of the History of Material Culture attached to the Polish Academy of Sciences. Its results were published in form of the catalogue of monuments of industrial building in Poland, the first issue of which appeared in 1958. In the past years Department for Monuments' Documentation (two first registers of monuments date back to 1964 and 1971–1972) paid attention to monuments of engineering on a small scale only (industrial buildings and rural industry). Much more place has been devoted to monuments of engineering in the Register of Monuments of Architecture and Building in Poland, just published, based on the so-called "address" recording, carried out on a regular base since 1977. Still, this register does not include objects representing key industries such as mining, metallurgy, textile industry etc.

The first publication on the methods of recording which comprised also monuments of engineering was the paper entitled "Methods of Recording Monuments" (published in 1981 in Series of BMOZ, vol. 67). It contained also an annex on the recording of immovable engineering property. This publication was complemented with the instruction on the recording of monuments of engineering, published in 1985 and concerning movable and immovable objects (included in this kind of the publication for the first time). The instruction is very general as it was not possible to

include into such a concise publication specificities of all different examples of engineering. Detailed directions for the authors of recording works should be prepared for individual kinds of monuments of engineering with the help of specialists from those fields (in a working form such indications have been prepared by a register team attached to the National Museum of Farming in Szreniawa for structures of agro-food industry and by a team dealing with the protection of monuments of road and bridge engineering of the General Board for Public Roads – for examples of road building).

The situation in the protection of monuments of engineering (and, thus, their recording and conservation) might get improved along with the implementation of the following postulates put forward at all possible occasions:

- to organize efficient interbranch cooperation,
- to bring to life a centre attached to a proper scientific – research institute which would coordinate work in the field of the protection of monuments of engineering,
- to create a separate source for the financing of such work.

These postulates found their reflection in the "Agreement on Cooperation in the Field of the Protection of Monuments of Engineering and Development of Technical Museology" signed on February 14, 1978 between the Ministry of Culture and Arts and the Supreme Technical Organization (NOT). The agreement is now realized but only with regard to one point only, namely the one concerning the financing of research work on monuments of engineering. It employs financial means allocated for an international research problem referred to as "Monuments of Culture – the Source of the Nation's Consciousness". Still another result of initiatives undertaken in 1978 is cooperation with a scientific unit at the Technological University in Wrocław, namely the Institute of History of Architecture, Arts and Engineering. Activities of that Institute in the field of the protection of monuments of engineering in Lower and partially in Upper Silesia are very extensive (recording, basic studies, concept of the protection of most valuable objects) and should provide an example for other regions of Poland.